

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 4 Issue 05 | pp. 109-115 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

IJTIMOY-IQTISODIY RIVOJLANISHIDA O‘ZINI-O‘ZI BOSHQARISH ORGANLARINING AHAMIYATI

Rasulov Otabek Salimovich,

Farg‘ona politexnika instituti, tayanch doktoranti,

e-mail: otabekrasulov8400@gmail.com

Annotatsiya. Tadqiqot jarayonida o‘zini-o‘zi boshqarish tuzilmasi organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarishning nazariy-uslubiy xususiyatlari ularning yangi instrumentlari va mexanizmlarini izlab topish zaruratini asosladi, buni boshqarish tizimining taklif etilgan tizimini samarali amalga oshirilishi orqali ta‘minlash isbotlandi. Bunda mahalliy o‘zini-o‘zi boshqaruvda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarish usullari va vositalarini, jarayonlar va munosabatlarni tushunish mexanizmlarni shakllantirildi.

Kalit so‘zlar: o‘zini-o‘zi boshqarish tuzilmasi, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, mahalliy boshqaruv, boshqaruv jarayonlarining raqamlashtirish, fuqarolarning o‘zini-o‘zi boshqarish, jamoatchilik nazorati.

ЗНАЧЕНИЕ ОРГАНОВ САМОУПРАВЛЕНИЯ В СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ

Аннотация. В ходе исследования теоретико-методологические особенности управления социально-экономическим развитием органов структуры самоуправления обосновали необходимость поиска их новых инструментов и механизмов, доказано обеспечение этого за счет эффективной реализации предложенной системы управления. При этом в местном самоуправлении сформировались механизмы понимания методов и средств управления социально-экономическим развитием, процессов и отношений.

Ключевые слова: структура самоуправления, социально-экономическое развитие, местное самоуправление, цифровизация управленческих процессов, гражданское самоуправление, общественный контроль.

THE IMPORTANCE OF SELF-GOVERNMENT BODIES IN SOCIO- ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract. In the course of the study, the theoretical and methodological features of the management of socio-economic development of self-government bodies justified the need to search for their new tools and mechanisms, it was proved to ensure this through the effective implementation of the proposed management system. At the same time, mechanisms for understanding methods and means of managing socio-economic development, processes and relationships have been formed in local government.

Keywords: self-government structure, socio-economic development, local self-government, digitalization of management processes, civil self-government, public control.

Kirish qismi.

O‘zbekiston Respublikasini hududiy rivojlantirish bo‘yicha bugungi talab va ehtiyojlar ko‘lamiga javob berish sharoitida o‘zini-o‘zi boshqarish tuzilmasi organlarining (bundan buyon – O‘O‘BO) ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining (bundan buyon – IIR) boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishning ilmiy-uslubiy ta‘minotini rivojlantirish zarurati, davlat boshqaruviga samarali yondashuvlarni rivojlantirish va transformatsiyalashning milliy maqsadlariga erishish zarurligi bilan asoslangan. O‘O‘BO o‘zida mamlakat iqtisodiyotini tashkil etishning asosiy elementlaridan birini ifoda etadi, u O‘zbekiston Respublikasining eng ko‘p sonli ma‘muriy-hududiy birliklari va mamlakat hududiy tuzilmasining muhim bo‘g‘inlaridan biri bo‘lib, davlat statistika xizmati ma‘lumotlariga ko‘ra ularning soni 2023-yil 1-yanvar holatiga ko‘ra 1062 tani tashkil etadi [111]. Ular, shuningdek, aholi uchun eng yaqin hokimiyat bo‘g‘ini sifatida namoyon bo‘ladi. Biroq O‘O‘BO davlatning tartibga soluvchi siyosati bilan qamrab olinmagan, bir tomondan, mahalliy o‘zini-o‘zi boshqarish idoralarining IIR natijalari uchun oshirilgan mas‘uliyatini ifodalasa, boshqa tomondan, ham O‘O‘BO ni boshqarishning ichki tizimida, ham hokimiyatning yuqori darajalari bilan o‘zaro munosabatlarda tashkiliy-boshqaruv xarakteridagi muammolar va disproporsiyalarning mavjudligini ko‘rsatadi.

Xalqaro amaliyotda hozirgi vaqtda muammolarni aniqlash va ulardan zamonaviy sharoitlarni (jamoatchilik fikrining ahamiyati va ta‘sirining o‘sib borishi, boshqaruv jarayonlarining raqamlashuvi, mahalliy boshqaruvni baholashga yangicha talablarning shakllanishi, hududlar rivojlanishini strategik boshqarishning kompleks tizimini qurish zarurati va boshqalar) hisobga olgan holda ulardan foydalanish samaradorligini oshirish bo‘yicha tavsiyalarni shakllantirishga obyektiv zarurat mavjud. Jahon nazariyasi va amaliyotining tahlili hozirgi kunda ham O‘O‘BO IIR boshqarish tizimi mohiyatini tushunishga, ham uni boshqarishni baholashga yetarli darajada ko‘p sonli turlicha yondashuvlarning mavjudligidan dalolat berib turibdiki, bu bir vaqtning o‘zida ham hokimiyatning turli darajalari, ham mahalliy xizmatlarning bevosita iste‘molchisi bo‘lgan jamoatchilik va biznes subyektlari tomonidan monitoring va nazorat qilish jarayonini murakkablashtiradi. Shundan kelib chiqib, ayrim yagona uslubiy yondashuvni ishlab chiqish talab etiladi va u boshqarishni obyektiv baholashni o‘tkazish, shu bilan birga, mahalliy darajada ijtimoiy va iqtisodiy siyosatni o‘z vaqtida muvofiqlashtirish imkonini beradi.

O‘zbekiston Respublikasi boshqaruvida, mahalliy o‘zini-o‘zi boshqarishda shaffoflik va ochiqlik darajasining yetarli emasligi, ayrim ijtimoiy nazorat institutlari faoliyat yuritishining faqat rasmiy xarakteri, shuningdek mahalliy xizmatlar sifatidan qoniqish darajasining pastligi, mahalliy hamjamiyatlarni O‘O‘BO IIR jarayoniga yanada faolroq jalb qilish, shu jumladan, quyi boshqaruvda va O‘O‘BO aholisi hayotida zamonaviy axborot-kommunikasiya texnologiyalarini yanada faolroq qo‘llash zaruratini asoslab beradi. Mahalliy darajada strategik rejalashtirish sohasida tashkiliy-boshqaruv muammolari, strategik hujjatlarning shablon tusidaligi (hududiy o‘ziga xoslik va mahalliy

aholining jalb etilganligini hisobga olmagan holda O‘O‘BO IIR ning uzoq muddatli maqsadlariga erishish samaradorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi, bu esa quyi darajada strategik rejalashtirishni amalga oshirish nazariyasi va amaliyotida shakllangan uslubiy yondashuvlarni tanqidiy qayta ko‘rib chiqishning maqsadga muvofiqligini asoslaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

O‘zini-o‘zi boshqarish darajasining mamlakat IIR uchun ahamiyati va alohida roli uning vujudga kelishi va rivojlanishining tarixiy xususiyatlari bilan xarakterlanadi, ularni tushunish uning joriy holatini baholash va takomillashtirish yo‘nalishlarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Ko‘pchilik olimlar va amaliyotchilar ta‘kidlaganlaridek, mahalliy o‘zini-o‘zi boshqarishni islohotlarning asosiy maqsadlari va vazifalariga bari-bir erishilmadi [1].

Aholi sonining o‘zgarishi ijtimoiy-iqtisodiy tizim holati va rivojlanishining muhim indikatorlaridan biri hisoblanadi, shuning uchun joylashuv kontrastining ko‘rsatib o‘tilgan ortiqchaligi o‘zini boshqaruv tizimi rivojlanish darajalari differensiyasining kuchayishiga, infratuzilma va moliyaviy muammolarning kuchayishiga olib keladi, ularning yechimi O‘O‘BO IIR ni samarali boshqarishni talab qiladi [2].

“O‘O‘BO IIR ni boshqarish” toifasining murakkab va ko‘p qirrali tabiati nazariya va amaliyotda uning mazmuniga turli xil yondashuvlarning mavjudligini oldindan belgilab berdi. Biroq, ularni tahlil qilishga o‘tishdan oldin, ushbu toifaga tegishli tushunchalarni ko‘rib chiqish tavsiya etiladi: O‘O‘BO, va mahalliy o‘zini-o‘zi boshqarish. Aynan ularni tushunishning o‘ziga xosligi murakkab boshqaruv toifasiga bevosita ta‘sir qiladi, bir qator yangi xususiyatlarni keltirib chiqaradi.

Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari tomonidan jamoatchilik nazorati fuqarolar yig‘ini (uning komissiyalari) ish rejasiga asosan yoki fuqarolar yig‘ini qarori asosida amalga oshiriladi. Bunday qaror qabul qilish uchun jismoniy yoxud yuridik shaxslarning murojaatlari asos bo‘lishi mumkin. Jismoniy yoxud yuridik shaxslarning anonim murojaatlari jamoatchilik nazoratini amalga oshirish uchun asos bo‘la olmaydi.

Fuqarolarning o‘zini-o‘zi boshqarish organlari tegishli hudud yoki tegishli hududda yashovchi fuqarolar manfaatlariga taalluqli masalalar yuzasidan davlat organlariga yoki ularning mansabdor shaxslariga ularning vakolatiga kiruvchi masalalar bo‘yicha tushuntirish berish yoki o‘z nuqtayi nazarini bayon qilishni talab qilgan holda murojaat qilishlari yoki so‘rovlar yuborishlari mumkin. So‘rovda fuqarolar yig‘inining nomi ko‘rsatilishi, so‘rovning mohiyati bayon qilinishi lozim. So‘rov fuqarolar yig‘ini raisi tomonidan imzolanadi va tegishli fuqarolar yig‘ini muhri bilan tasdiqlanadi. Jamoatchilik nazorati natijalari bo‘yicha fuqarolarning o‘zini-o‘zi boshqarish organlari tomonidan muhokamalar, jamoat eshituvlari, munozaralar va ommaviy axborot vositalarida chiqishlar tashkil etilishi mumkin. Muhokamalar, jamoat eshituvlari va munozaralarga faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati amalga oshirilayotgan davlat organing mansabdor shaxslari ham taklif qilinadi. Jamoatchilik nazorati natijalari bo‘yicha fuqarolarning o‘zini-o‘zi boshqarish organlari tomonidan tayyorlangan qarorlari, takliflari, xulosalari davlat organlari tomonidan majburiy tartibda o‘ttiz kun ichida ko‘rib chiqiladi hamda ko‘rib chiqish natijalari to‘g‘risida fuqarolarning o‘zini-o‘zi boshqarish organlariga yozma ravishda javob beriladi.

Shunday qilib, O‘O‘BO deganda “shahar, tuman yoki qishloq aholi punkti, mahalla bo‘linmasiga ega bo‘lgan shahar, tuman hududi” tushuniladi. Ushbu ta’rifda asosiy e’tibor ushbu turdagi ma’muriy subyektlarning hududiy xususiyatlari va huquqiy izolyatsiyasiga qaratilgan.

Tahlil va natijalar.

O‘z-o‘zini boshqarish, o‘ziga xos xususiyat aholi uchun qulay yashash sharoitlarini ta’minlash darajasini oshirishga, fuqarolarning moddiy, ma’naviy, axloqiy, ijtimoiy va psixologik ehtiyojlarini qondirishga e’tibor qaratilgan. Boshqaruv tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali fuqarolar. Iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi, shuningdek, O‘z-o‘zini boshqarish tizimining modellari va formatlarining o‘zgarishiga olib keladi. Hozirgi vaqtda jamiyat va hokimiyat resurslarini samarali qilish uchun birlashtiruvchi mexanizmlarni ishlab chiqish va qo‘llash zarurati mavjud O‘z-o‘zini boshqarish hududlarni rivojlantirish. Uning eng umumiy ko‘rinishida, qadriyatlarini birgalikda aniqlash jarayoni Samarali O‘z-o‘zini boshqarish tizimini ishlab chiqish bir qator bosqichlarni o‘z ichiga oladi, ular 1-rasmida keltirilgan.

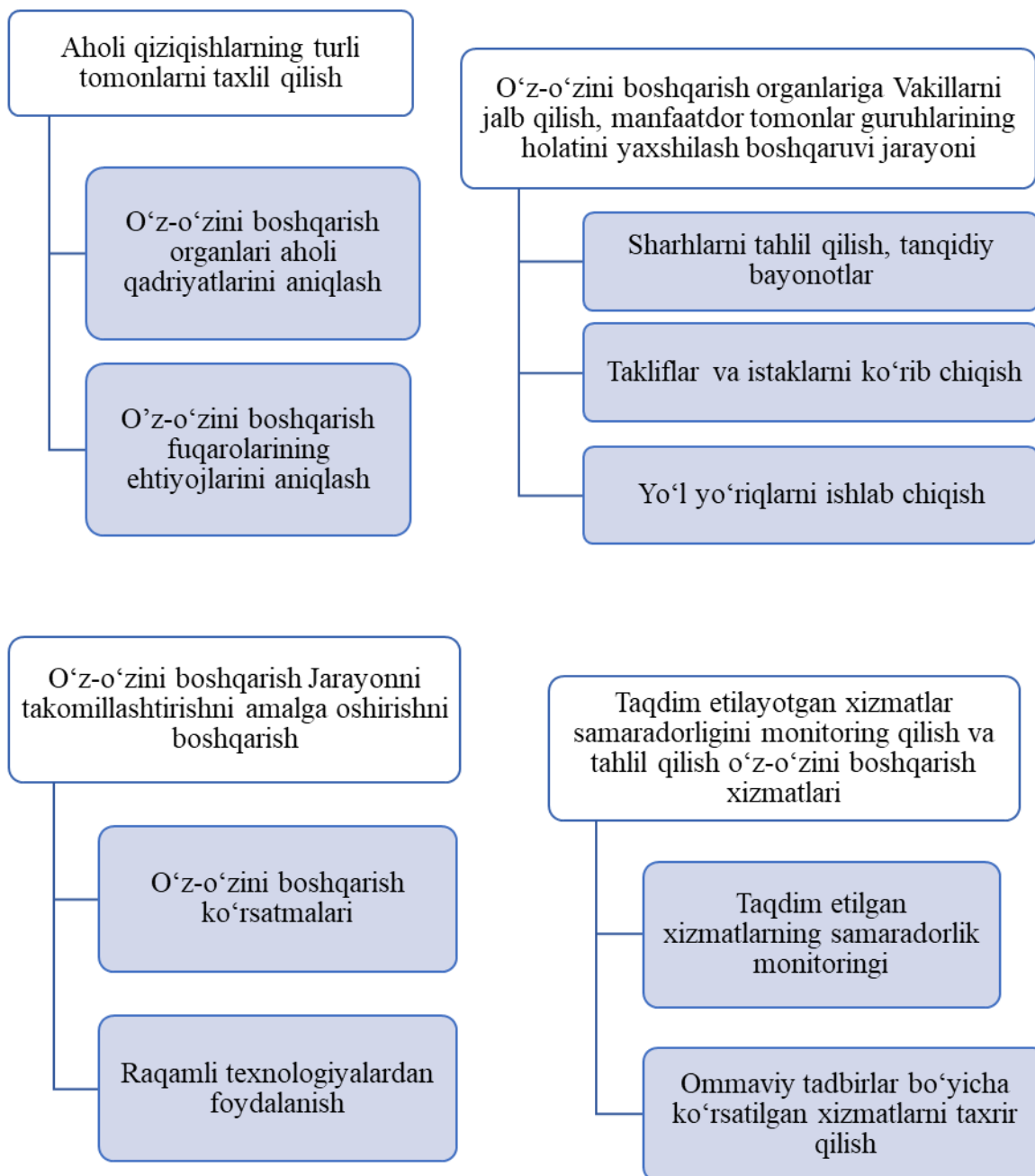
Ularning tanlovi mahalliy hokimiyat idoralariga taqdim etilgan asosiy vakolatlar va vazifalarni tahlil qilishga bag‘ishlangan bo‘lib, ular to‘rtta yiriklashtirilgan funksional makro-quyi tizimlarga tizimlashgan:

a) Ijtimoiy makro-quyi tizim, o‘z ichiga inson kapitalining rivojlanishi va asosiy jihatlar bo‘yicha ijtimoiy muhitning yaxshilanishi uchun sharoitlarni yaratishni oladi.

b) Iqtisodiy makro-quyi tizim, u o‘z ichiga ham moddiy ishlab chiqarish tarmoqlarini, ham makroiqtisodiy mutanosibliklarni ta’minlovchi alohida faoliyat sohaslarini ham oladi. Mazkur makro-quyi tizim doirasida iqtisodiyotning o‘zini boshqarish sektorini tashkil etuvchi va aholining ehtiyojlarini ham O‘O‘BBT ichida, ham undan tashqarida biznes-asosida qondiruvchi korxonalar va tashkilotlar faoliyat yuritadi.

v) O‘z ichiga o‘zini boshqaruvchining hayot faoliyatini ta’minlovchi butun infratuzilmani oluvchi xo‘jalik. Mazkur makro-quyi tizim korxonalar va tashkilotlarining faoliyati O‘O‘BBT aholisini zaruriy tovarlar va hayot uchun zarur xizmatlar bilan ta’minlash bilan bog‘liq bo‘lgan muhandislik infratuzilma muammolarini hal etishga yo‘nalgan. Ko‘rsatilgan maqsadli ko‘rsatma mazkur makro-quyi tizimni, yagona iqtisodiy asos bo‘lishiga qaramasdan oldingisidan ajratib turadi.

g) Boshqaruv makro-quyi tizimi, o‘z ichiga mahalliy o‘zini-o‘zi boshqaruv hokimiyat va nazoart idoralari to‘plamini, shuningdek O‘O‘BO tarmoqlarining byudjet va mahalliy o‘zini-o‘zi boshqaruv mulk sohasidagi moliyaviy aloqalarini oladi. Uning tarkibiga mahalliy o‘zini-o‘zi boshqarishning boshqaruvchi va ijroiya idoralari kiradi.

1-rasm. O'zini o'zi boshqarish organlarida milliy qadriyatlar tizimi birgalikda aniqlash va uni samarali boshqarish tizimi.

Xulosa va takliflar.

Shunday qilib, kompleks toifani tushunishni shakllantirishda hisobga olinishi lozim bo'lgan ikkinchi xususiyat sifatida, mahalliy o'zini-o'zi boshqarish idoralarining ma'muriy, iqtisodiy, me'yoriy-tartibga soluvchi va boshqa, asosiy maqsadi hudud aholisining turmush darajasi va hayoti sifatini oshirish bo'lgan choralar vositasida amalga oshiriladigan boshqaruv ta'siri hisoblanadi.

Mahalliy o'zini-o'zi boshqarish toifasining muhim xususiyati aholiga mahalliy ahamiyatga ega bo'lgan masalalarni hal qilishda ishtirok etish imkoniyatini ta'minlash hisoblanadi, bu ham o'zini-o'zi boshqarishning rivojlanishi tarixida, ham olimlar va ekspertlarning asarlarida o'z tasdig'ini topadi.

O‘O‘BO IIR ni boshqarish tizimini tashkil etishning nazariy-uslubiy asoslarini tahlil qilishga xulosa yasay turib, uning quyidagi xususiyatlarini alohida ajratib ko‘rsatish mumkin:

- O‘O‘BO makro-quyi tizimlarining (ijtimoiy, iqtisodiy, xo‘jalik, boshqaruv) o‘zaro aloqadorligi va o‘zaro bog‘liqligi (ijtimoiy, iqtisodiy, boshqaruv);
- asosiy maqsadi hudud aholisining turmush darajasi va hayoti sifatini oshirishdan iborat bo‘lgan, mahalliy o‘zini-o‘zi boshqarish idoralarining ma‘muriy, iqtisodiy, me‘yoriy-tartibga soluvchi va boshqa choralari vositasida amalga oshiriladigan boshqaruv ta’siri;
- o‘zini-o‘zi boshqarish organlari darajasida boshqaruv qarorlarini qabul qilishda jamoatchilik va biznes-tuzilmalarning ishtirok etishini ta‘minlash;
- qabul qilinayotgan qarorlarning yuqori ijtimoiy ahamiyatga egaligi va bevosita va tezkor teskari aloqaning mavjudligi;
- O‘O‘BO IIR ni boshqarish tizimi modeli va elementlaridan ularning xususiyatlari va o‘ziga xosliklarini hisobga olgan holda, samarali amaliy foydalanishni ta‘minlash zarurati;
- “shaharga egalik huquqi” konsepsiyasiga yo‘naltirilganlik.

“O‘O‘BO tuzilmasi”, va “mahalliy o‘zini-o‘zi boshqarish” tushunchalarining o‘zaro aloqalarini aniqlash va toifali apparatini aniqlashtirish O‘O‘BO IIR ni boshqarish mohiyati va mazmunini kompleks ochib berish imkonini berdi. Tizimning taklif etilgan modeli, uning xususiyatlari tavsifi va elementli tarkibining aniqlanishi boshqaruv mexanizmlari va instrumentlarini, shuningdek ularni takomillashtirishga yo‘nalishlarini ajratish imkonini berib, ularning qo‘llanilishi boshqarish sifatini oshirish va jamoatchilik ishtiroki konsepsiyasi asosida samarali tashkil etilgan tizimni qurish imkonini beradi, bu asosiy maqsad – O‘O‘BO aholisining hayoti sifatini oshirishni amalga oshirishga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Бухвальд, Е. М., & Ворошилов, Н. В. (2018). Актуальные вопросы развития муниципальных образований и реформирования института местного самоуправления. Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз, 11(1), 132-147.
2. Шутрина, Е. С. (2018). Экономическая основа местного самоуправления: правовой анализ. Правоприменение, 2(3), 89-109.
3. Salimovich, O. R. (2023). O‘ZINI-O‘ZI BOSHQARISH ORGANLARINING IJTIMOY-IQTISODIY RIVOJLANISHINI BOSHQARISHNI BAHOLASH MASALALARI. QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 8, 70-73.
4. Salimovich, R. O. (2022). Theoretical basis of organization of management system of socio-economic development of municipal structure. World Bulletin of Management and Law, 17, 148-153.
5. Rasulov, O. S. (2023). PROBLEMS OF MANAGING THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE MUNICIPAL STRUCTURE. In ЭКОНОМИКА: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 86-88).

6. Tohirovich, Q. N. (2024). The Role of Performance Assessment in the Personnel Management System. *American Journal of Integrated STEM Education*, 1(1), 43-51.
7. Очиллов, Ф. (2024). О 'ZBEKISTONDA О 'ZINI О 'ZI BOSHQARISH ORGANLARINING AHOLINI IJTIMOIIY HIMOYA QILISHDAGI FAOLIYATI. *Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences.*, 4(1).
8. Sanginova, I. (2022). YANGI O'ZBEKISTONDA MAHALLA KO'RKI. *Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук*, 2(13), 66-70.
9. Sabirov, N. (2023). FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI. *Farg'ona davlat universiteti*, (1), 51-51.
10. Kudbiev, D., & Tashpulatov, A. U. (2022). ISHCHI KUCHIDAN SAMARALI FOYDALANISHNING IQTISODIY-MOLIYAVIY DASTAKLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5), 843-851.
11. Ташпулатов, А. У. (2022). Перспективы Развития Системы Самозанятости Граждан. *Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance*, 3(12), 17-27.
12. Aybek, T. (2021). Simulation Modelling of Employment of the Population. *Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance*, 2(12), 57-62.
13. Тунгусова, П. А. (2018). РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ МУНИЦИПАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ. *Международный научный студенческий журнал*, (6), 672-676.
14. Набиев, О. А. (2024). ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАСХОДОВ МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ. *Экономика и социум*, (3-1 (118)), 745-751.

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-4.0 International License (CC - BY 4.0)

